

פתח הרוס בבטון

חזית מזרחית

חזית דרומית

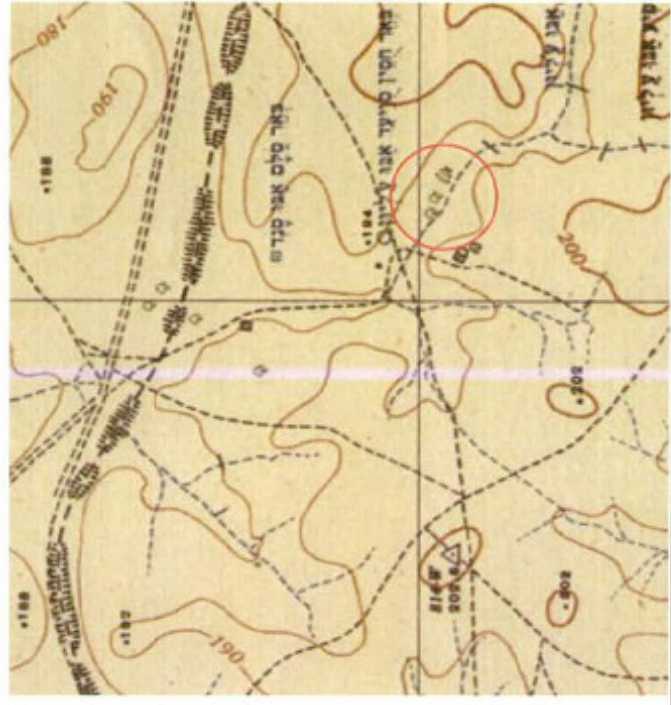

גומה חצובה בתקרת הסלע

בור B1
1. פתח הכניסה לבור (משמאל מגודר בתיל).
2. חור בתקרת הבור

שכבות
קירטון וצור
בדפנות החור
הבורות אינם
מסומנים במפת
מח' המדידות נוב'
1953 גיליון באר
ממח 11/07

6.ב.4. מבט אל הסביבה הסמוכה לבורות

החומר שהוצא מהבורות הוערם סביבם בערימות (מסומנות בחיצים). חלקן שימש לניתוב המים אל הבורות

4.7.ב.ה "בוסתן"

התרחבות האפיק במעלה הנחל נחסמה באמצעות סכר עפר. הסכר הוקם ע"י המימשל הבריטי במסגרת המאמץ לפתח את מקורות המים וחקלאות הנגר של הבדואים באזור. גובה הסכר הוא כ-1.6 ואורכו הוא כ-95 מ', כרוחב האפיק בקטע זה של הנחל. היום האפיק איננו מעובד. בצילום: מבט מצד מערב אל הסכר הבריטי.

עץ תאנה בשלכת

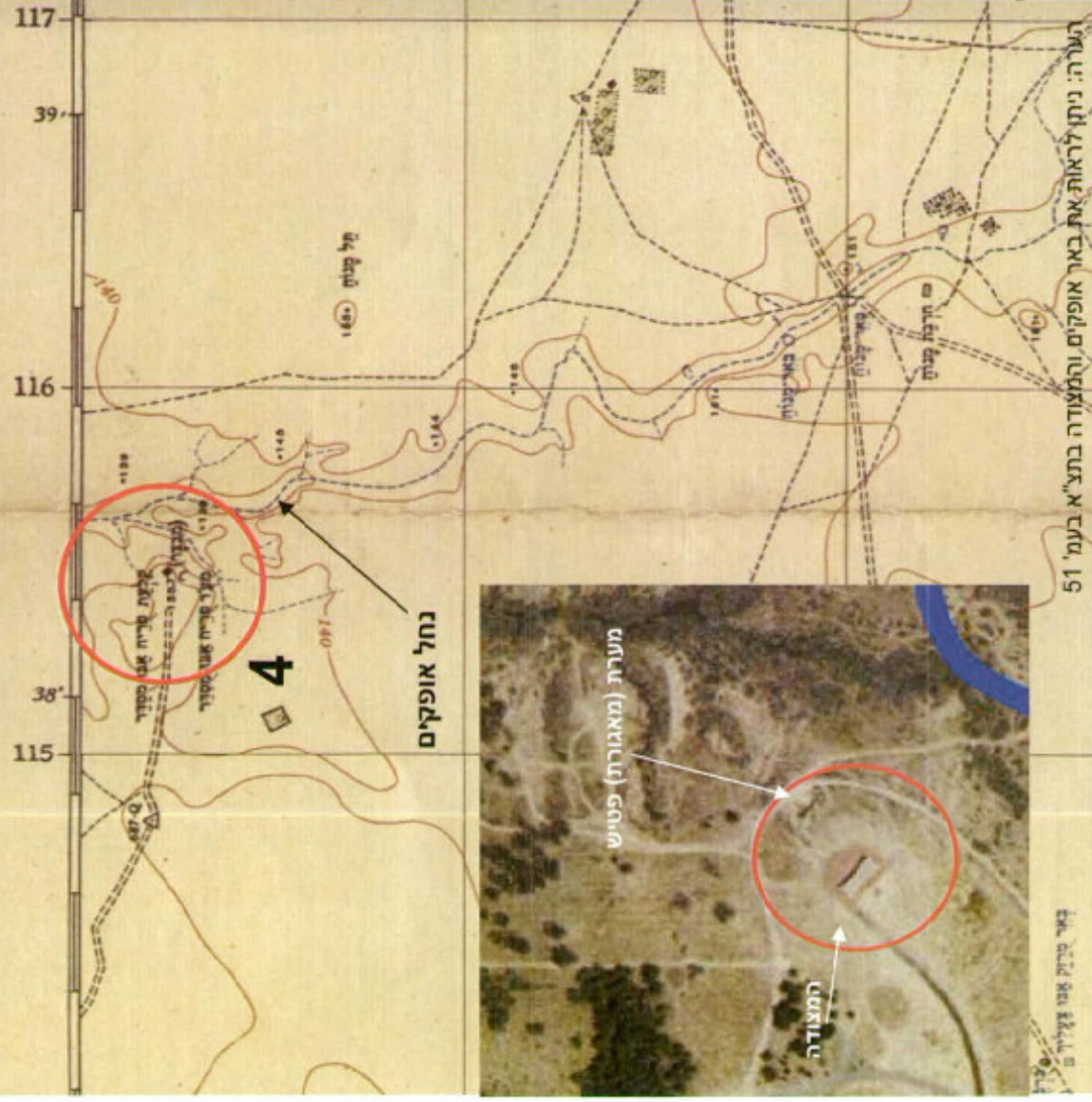

צילום תקריב מכיוון מערב למזרח של הסכר והתאנה שמאחוריו לרבות משפחה בדואית שיצאה לבלות בחיק הטבע 25.2.2012

טרסות חקלאיות קדומות בשלוחה צפונית
צדדית של הערוץ. השטח איננו מעובד כיום

הקצה הצפוני של הסכר.

ג.4. אתר 3 – מצודת פטיש (במכלול ג')

המצודה נקראת ע"ש הישוב הביזנטי פטיש. שמות נוספים: קלעת אלפטיס, קלעת פריח אבו מוסדר, אל קלעה אל ר'רביה, אל ג'היר – "ההצורה בקול" – הצהרת הנכחות השלטונית בקרב הבדווים, גיר א-תראכתי-עמדת התורכים" בפי הבדווים. המצודה נבנתה בשנת 1894 בשולי רמה המשקיפה אל אגני הנחלים אופקים ופטיש, כתחנת משמר עותמאנית, במטרה להשליט סדר ולהגביר את הביטחון בגב הצפוני. בתקופה זו של סוף המאה ה-19, התורכים בנו באזור שתי מצודות נוספות: מצד אלוף, ליד הפיתול הדרומי של נחל באר שבע, ואלע'מרה – כיום בקיבוץ אוריס – באזור נחל בשור. מצודת פטיש הוקמה על גבול מסות הבדואים התיארא והתראבין. רוסתום פחה, השליח הצבאי של מושל ירושלים, הציב במצודה חיל מצב ושוטרים. הכה שהופקד על המצודה כלל שויש (סמל) בשם מצטפא אל – ע'נאואת, שבעונת החורף פיקד על 20 חיילים ובשאר עונות השנה – על 10 חיילים. הם הפעילו במקום תחנת משטרה, מכס וגבול, שתפקידה היה להסדיר ולארגן את האזור, לאבטח את הדרכים מפני פשיטות שוד, ולהפסיק את סכסוכי הדמים ששררו אז באזור בין שבטי הבדווים – א-תראבין וא-תיארא.

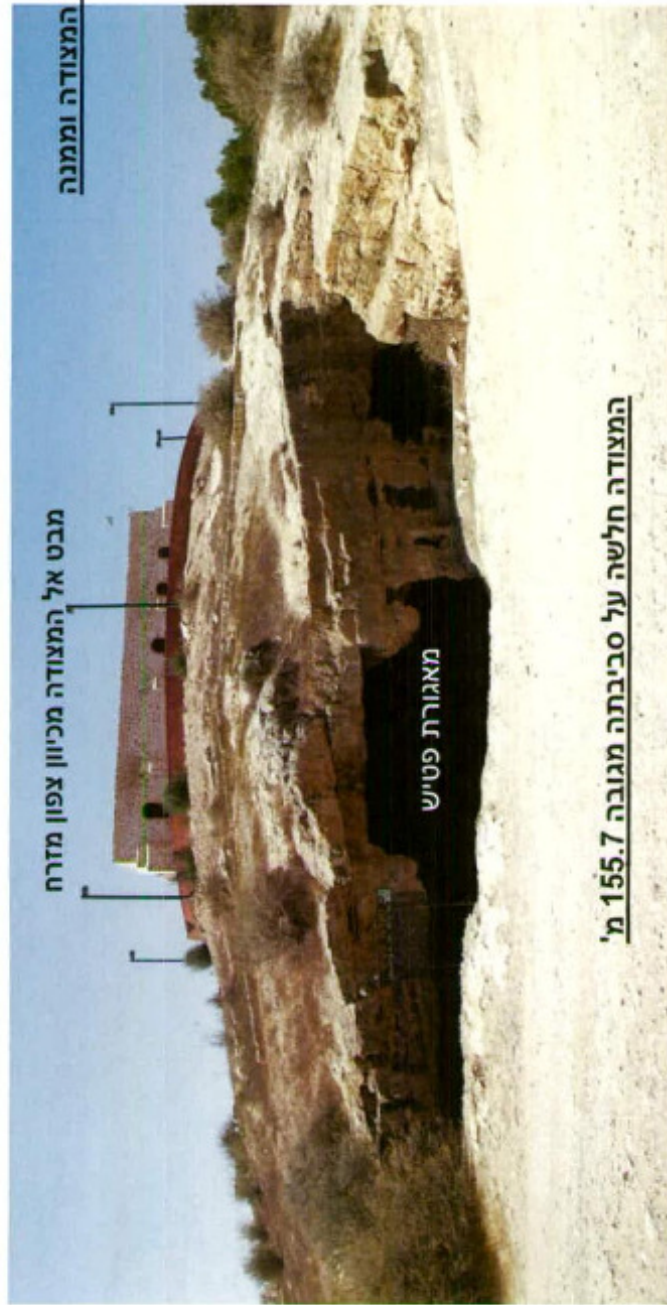
למרגלות המצודה בצידה הצפון מזרחי נמצאת מערת (מאגורת) פטיש (אתר מס' 4). המערה נחצבה בתקופה הביזנטית בסלע אלמוגים מאובן. האבנים שנחצבו שימשו כאבני הבנין לבניית המצודה.

מצודת פטיש הייתה חלק ממערך, שכלל את באר אופקים (אתר מס' 5) ומצד נחל פטיש שנועד להגן על הבאר וממנו היה קיים קשר עין עם המצודה. המבנה כולל שני אולמות מקורים בקמרונות צלב: אולם גדול באורך של שלושה מודולים (3 קמרונות צלב) ואולם קטן – של מודול אחד, גרם מדרגות צד העולה אל הגג וחללי איחסון. חדר המדרגות מקביל לגמלון הצפון מערבי. הוא כולל מהלך אחד ארוך, תחום בין שני קירות ומקורה בקמרון חבית לרוחב הבנין. הגג שטוח עם קימורים מתונים של ארבע כיפות וגליל שטוח (גג חדר המדרגות). הקירות מחוזקים באומנות אבן בדומה לבניה הצלבנית. המצודה שרדה כמעט בשלמותה על אף הפעילות הצבאית הבריטית הערה שהתנהלה בקרבתה במלחמת העולם הראשונה.

המבנה שוקם ע"י הקק"ל בשנת 2005.

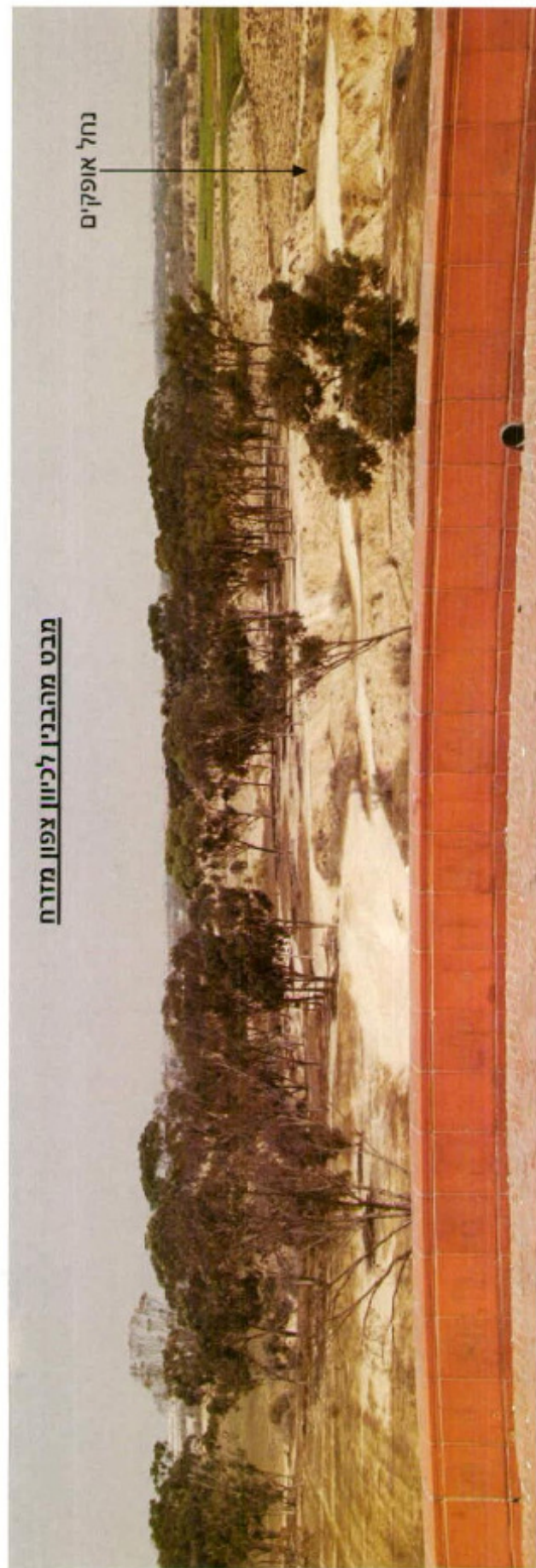
ביבליוגרפיה: לוגו קק"ל, מדרוך ישראל החדש: אנציקלופדיה, מסלולי טיול – כרך 14: הגב הצפוני, בעריכת מנחם מרקוס, הוצאת כתר, ידועות אחרונות, משרד הבטחון ההוצאה לאור, ירושלים, 2001, עמוד: 145.

אלרם שחר אדריכלים ומתכנני ערים
רחוב יואל הנביא 5 תל אביב-יפו 62595
70. 03-6040190 TEL. דא"ל: elram@012.net.il email: elram@012.net.il

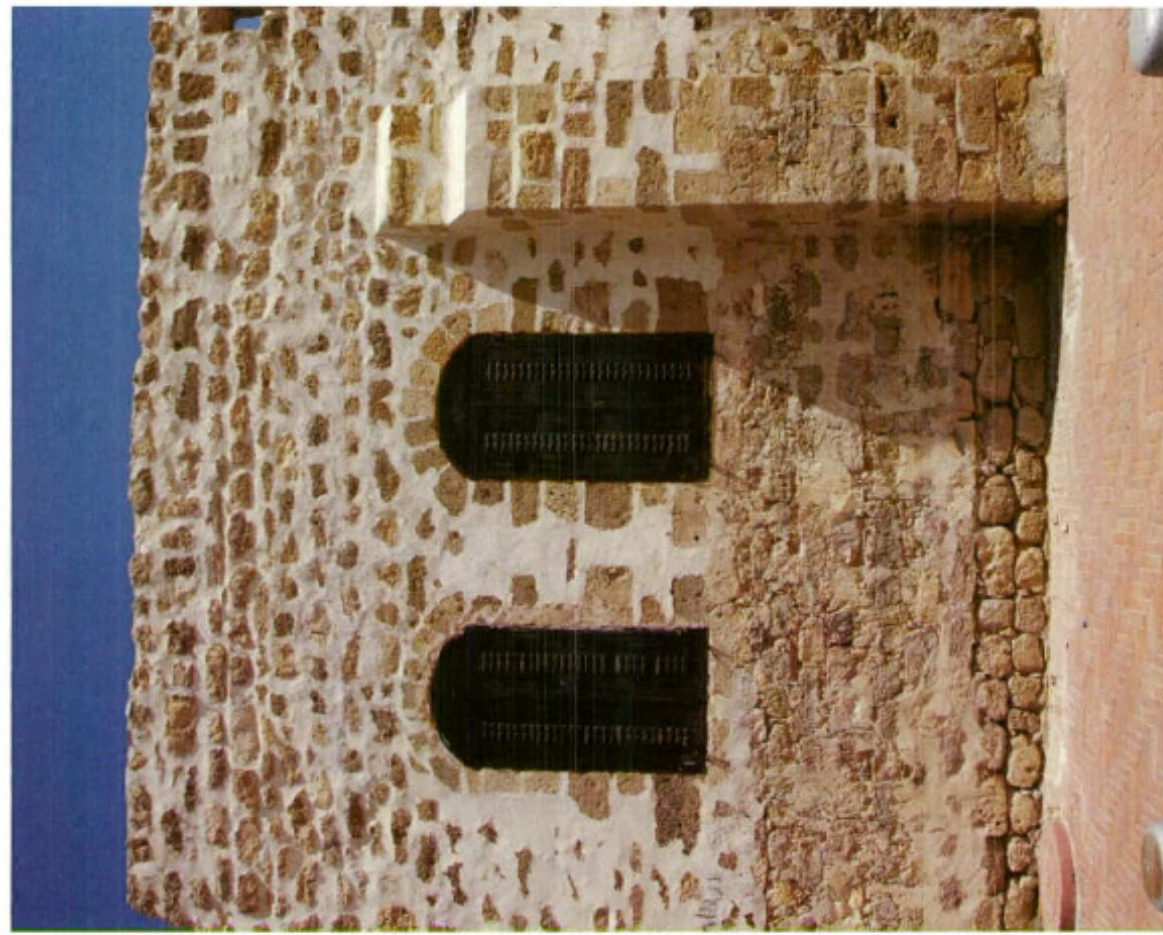
1.ג.4. מבטים אל המצודה וממנה

המצודה חלשה על סביבתה מגובה 155.7 מ'

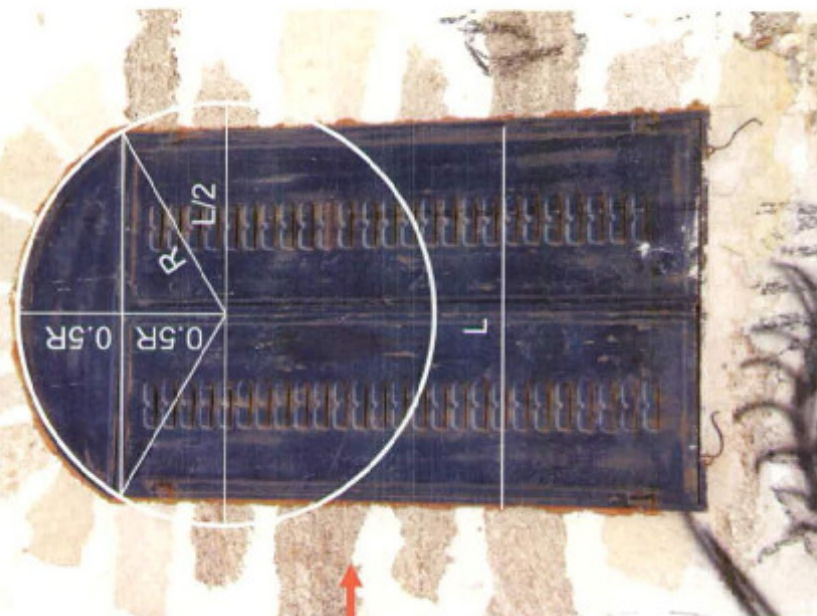

מבט מהבנין לכיוון צפון מזרח

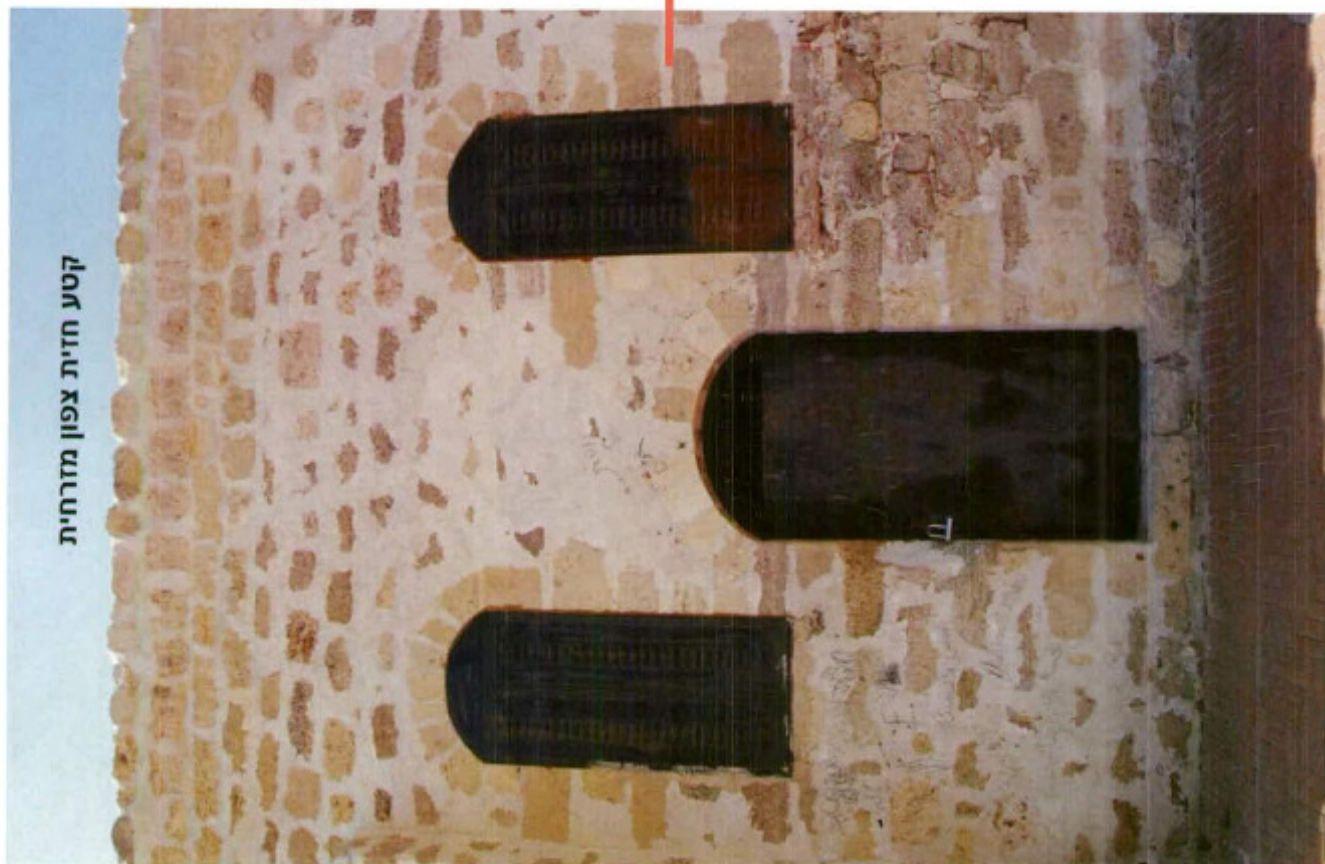
3.ג.4. פרטי חזיתות: מבט אל הפינה הצפון מערבית

רדיוס הקשת באבן מעל הפתחים: $R=0.575L$

פרט תריס ברזל
בחזית צפון מזרחית

אבני קשת

4.ג.5. פרטי בניה: אבן

אבני סף

האבן ששימשה לבניית המצודה נחצבה מסלע האלמוגים שנמצא בסמוך.

4.ג.6. מבטים פנימיים

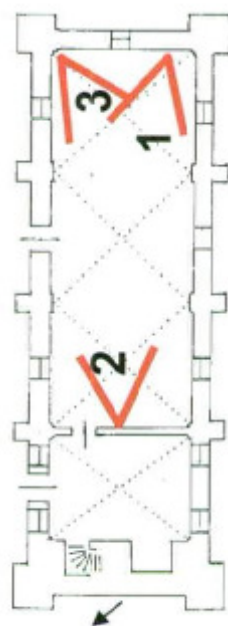
אולם ראשי

3

2

3

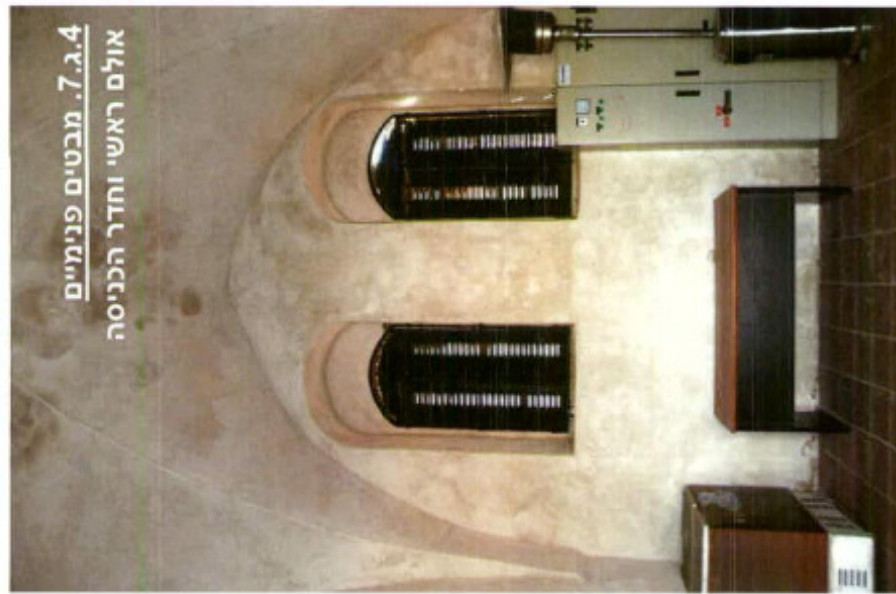
אולם ראשי

2

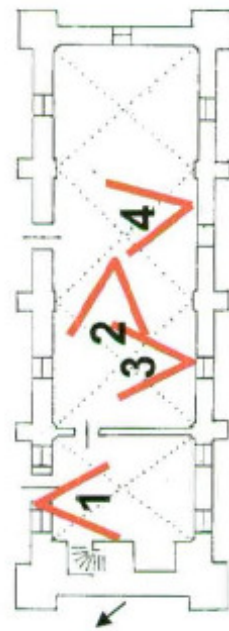

4

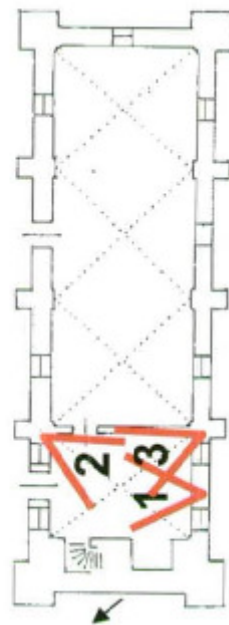

1

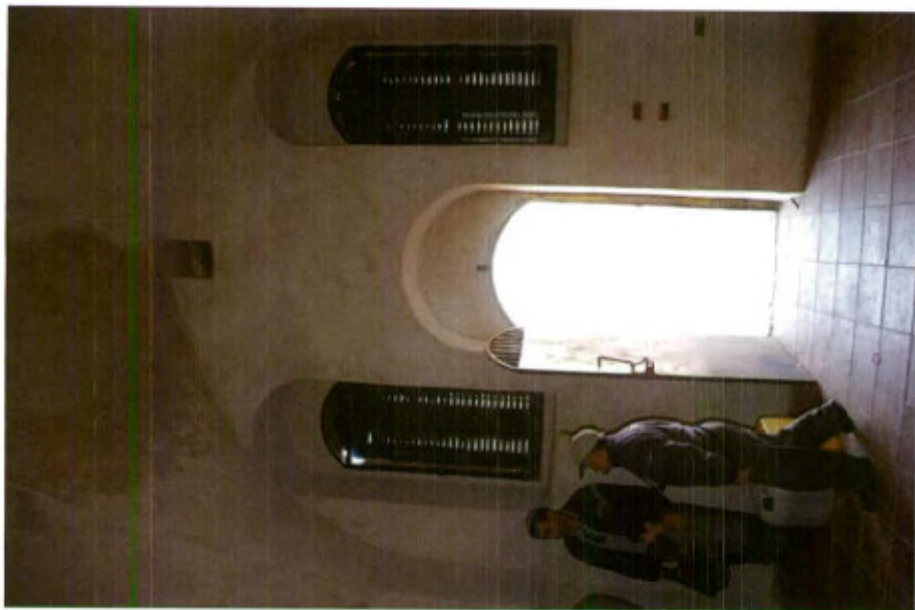
חדר הכניסה

אולם ראשי וחדר הכניסה
ג.7. מבטים פנימיים

1 מבט אל כניסה ראשית

2 מבט אל החלל תחת המדרגות

3 מבט אל פתח הכניסה לחדר המדרגות

1

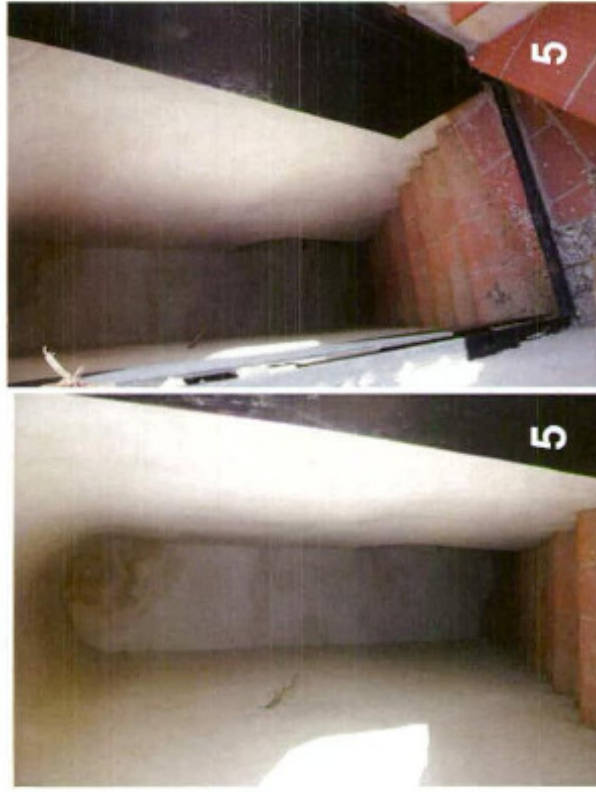

2

3

4.ג.8. מבטים על הגג

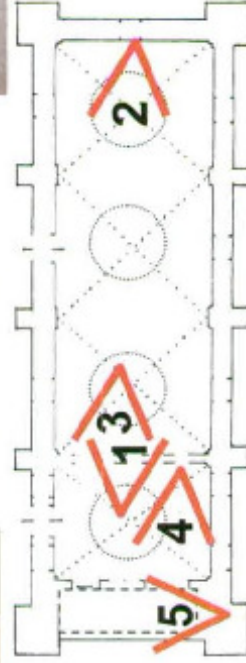
5

4

4

פרט מעקה הגג

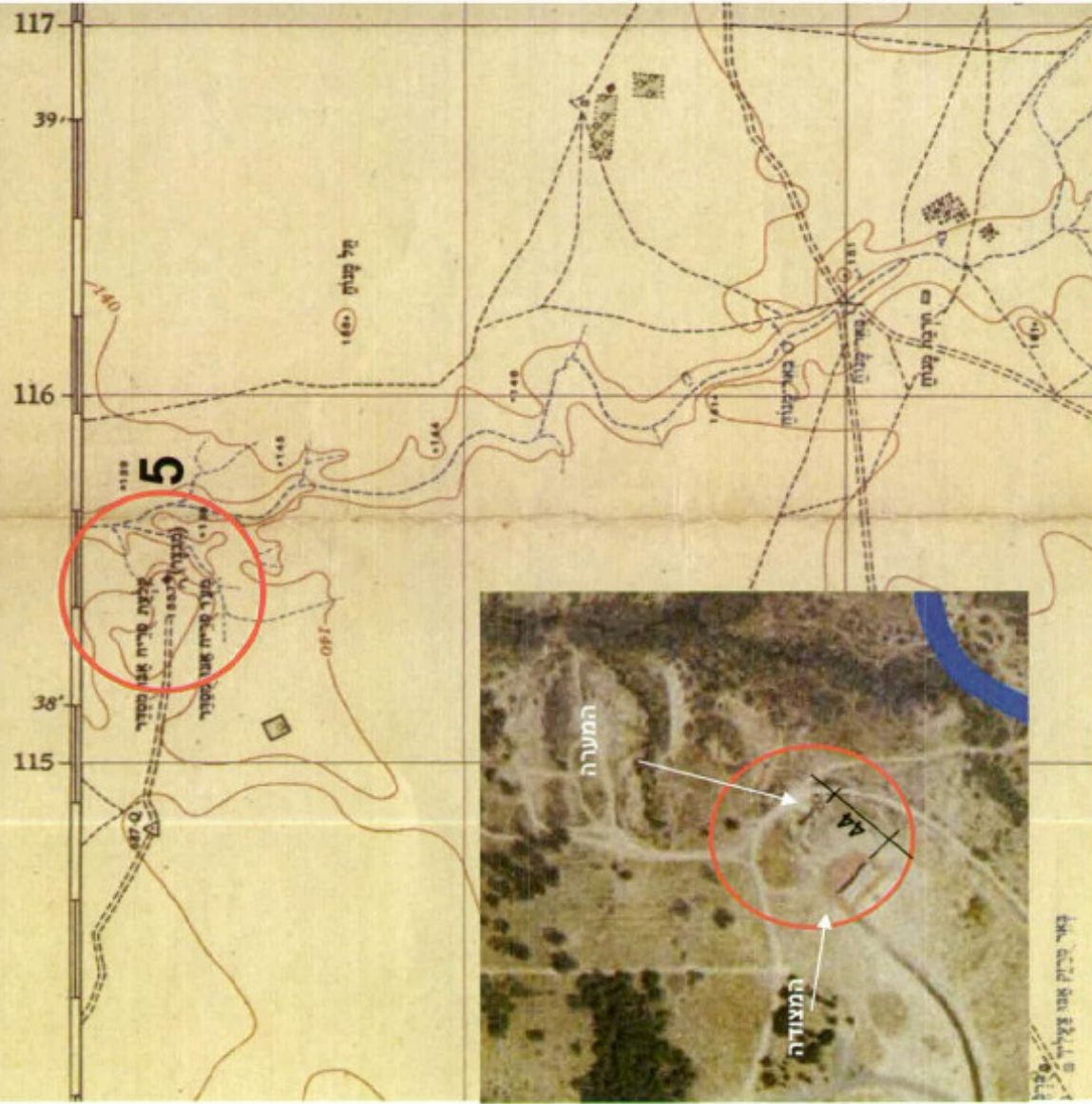
9.ג.4. המבנה לפני השיפוץ

חזית דרום מערבית
מקור התמונה: הקק"ל

**מבט פנימי אל הקיר
הדרום מערבי**
מקור התמונה: הקק"ל

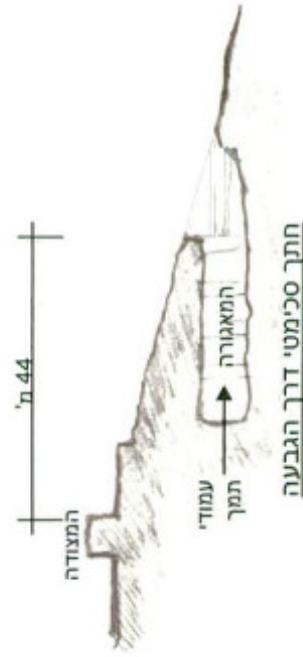

ד.4. אתר 4 – מערת (מאגורת) פטיש (במכלול ג')

1.ד.4 תאור

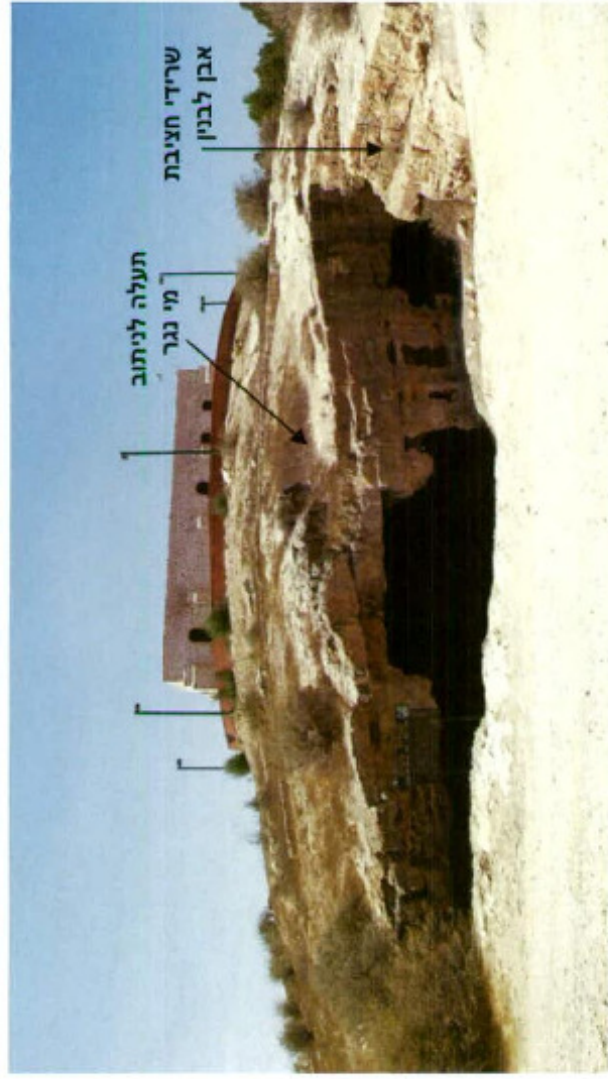
שמות נוספים: (אל ג'היר, גיר א-תראכאט)
המערה ממוקמת למרגלות מצודת פטיש, בצידה המזרחי. מידות המערה הן כ-22/40 מ', המרחק בקו אוויר בין הפתח בחזית המערה לחזית המצודה הוא כ-44 מ'. המערה נחצבה בתקופה הביזנטית, כמחצבה לאבני בנין. הרמה בה חצובה המערה מורכבת מריף אלמוגים מאובן ותוצרי החציבה היו אבני אלמוגים, המזכירות אך במעט במראיהן אבני כורכר. המערה נתמכת בעמודים בחתך מלבני. למערה חצר חצובה בצד המזרחי. מן החצר נכנסים אל פנים המערה דרך מפתן ונכניסה מרובעת, שניסגרה באמצעות דלת. על המפתן משמאל ניכרים שרידי שקערורית לצור. בתקופה המוסלמית הפתח הורחב משני צדדיו והמערה הפכה לדיר. בקצה הדרומי-מערבי של המערה בולטים מפלסי החציבה העיליים, שיצרו מעין מדרגות. הרזעים לנו על המדרגה הגבוהה בירכתי המערה, התקרה הושחרה בפיח מדורות והקרקעית כוסתה במצע של גללים.

מאוחר יותר, המערה הוסבה לבור מים ותעלות לאיסוף מ' נגר נחפרו על הגבעה ממערב. בורות מים סתומים נמצאים לידה. בתקופות המנדט הבריטי עמודי התמך חוזקו בבטון. שימוש אחרון נעשה בשנות החמישים של המאה העשרים, והמערה הפכה למחסן כלים עבור חילאי האזור. היום המערה פתוחה לציבור, נקיה ומתוחזקת.

חתך סכימטי דרך הגבעה

ביבליוגרפיה:
לוגו קק"ל, דן גזית
מדריך ישראל החדש: אנציקלופדיה, מסלולי טיול - כרך 14: הנגב
הצפוני, בעריכת מנחם מרקוס, הוצאת כתר, ידיעות אחרונות ישראל.
משרד הבטחון וההוצאה לאור, ירושלים, 2001, עמוד 145.

מבט על פתח המערה. מעליה משקיפה המצודה

תעלה לניחוב
מי נגר

שרידי חציבת
אבן לבנון

2.ד.4. מבטי חוץ ופנים

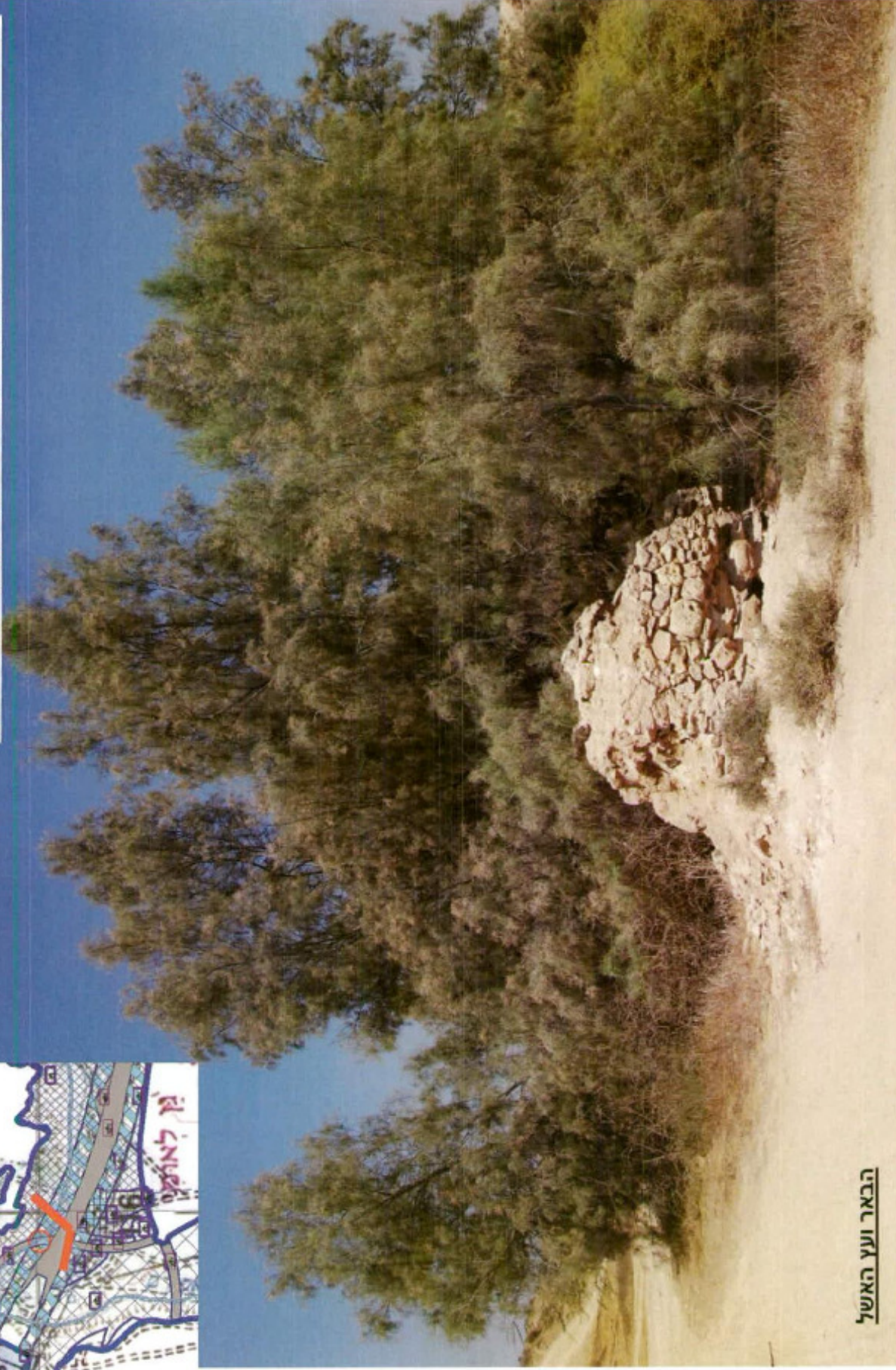
החצר בחזית המערה

פנים המערה. העמודים החצובים מחוזקים בבטון בחלקם התחתון

4.ב. אתר 5 – באר אופקים ועץ אשל לשימור (במכלול ד')

הבאר ועץ האשל

4.1 תאור

באר אופקים (ביר בוריקי - "באר המצודה") הבאר ממוקמת ליד אפיק נחל פטיש בגדה הדרומית בסמוך למפגש הנחלים פטיש ואופקים.

היא אחד משלושה אלמנטים שהממשל העותומאני בנה במקום בשנת 1894 לביסוס אחיזתו בגב הצפוני. זאת לנכח מלחמות שבטי הבדווים על שליטה בשטחי מרעה ואל מול האיום הבריטי במצרים ובסיני בעקבות פתיחת תעלת סואץ. שני המבנים האחרים הם המצודה (מצודת פטיש) ומצד שנבנה על פסגת הגדה מדרום מערב לבאר, כ-60 מ' ממנה בקו אופיר (המצד הועתק, ראו מטה).

המצד, מבנה במידות 5/5 מ' ועובי קירות כ-0.5 מ' אויש בחיילים שהשקיפו והשיגו על מימיה והיו בקשר עין עם המצודה במרחק של כ-1200 מ' בכיוון דרום דרום מערב.

הבאר, כמו גם שני המבנים האחרים, בנויה מאבני גזית שנחצבו מריף האלמוגים המאובן, המצוי מדרום לאתר. דפנות הבאר לכל עומקה בנויים באבן.

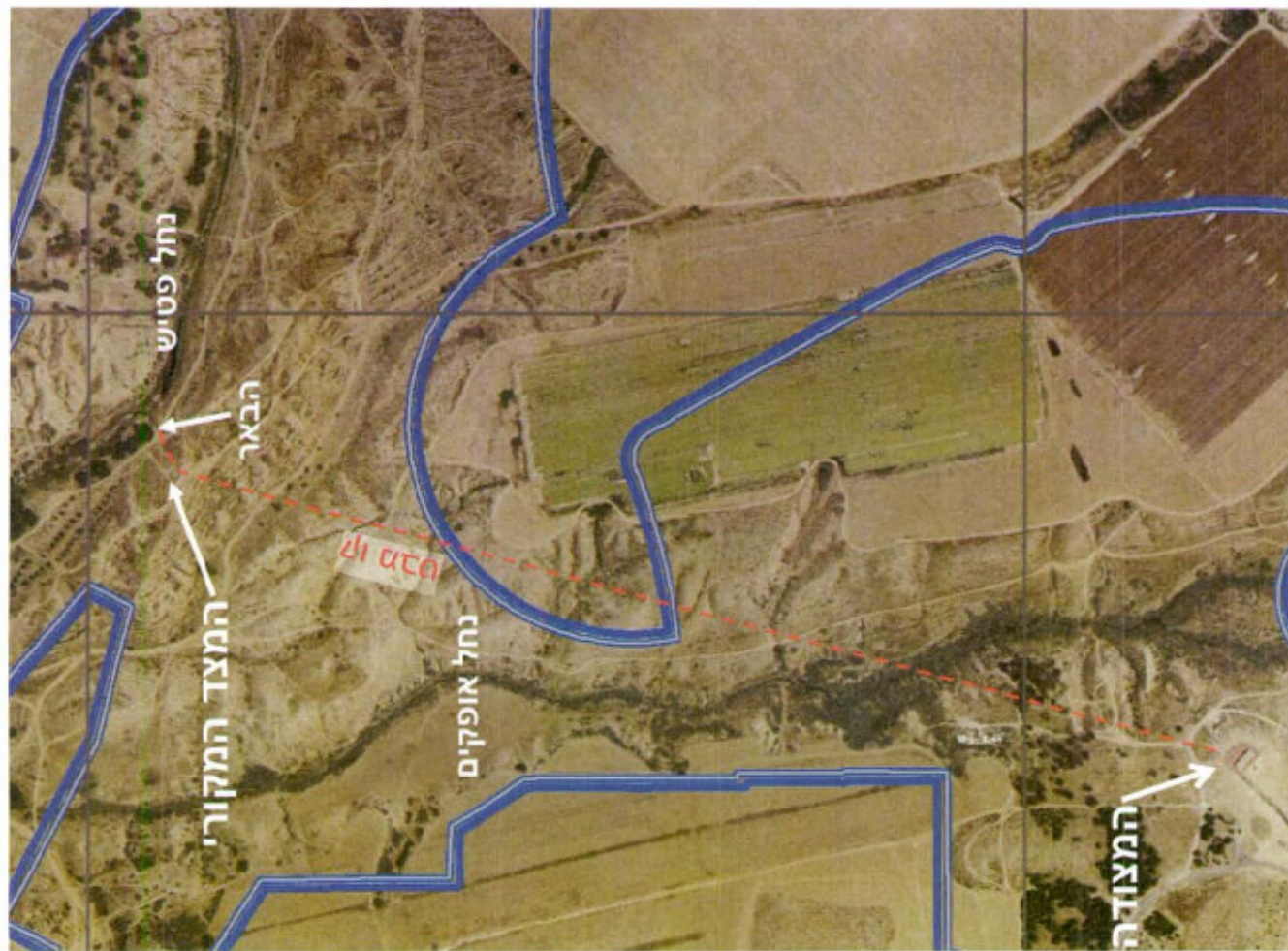
המבנה היה מוקף בשלושה קירות ומקורה לפחות בחלקו. מעל פתח הבאר ניתן לראות קשתות אבן מדורגות.

התושבים הראשונים של מושב גילת הסמוך שאבו מים מהבאר בשנים הראשונות להתיישבותם.

ליד הבאר בצידה המערבי מתנוסס עץ אשל ענף, שהתפשט לאורך האפיק ויוצר סכך ענף ומרשים. מדרשת בדיקה השפעת שורשי העץ על מבנה הבאר.

מצבו הפיזי של חלק הבאר הגלוי על פני הקרקע ירוד ובשלב התפוררות. המצד נימצא בתוואי מסילת רכבת ישראל מאשקלון לבאר שבע. ע"מ לשמרו הוא פורק והוקם מחדש בגדה הצפונית של נחל פטיש ביוזמה משותפת של קק"ל, דן גזית, המשדר להגנת הסביבה, רשות העתיקות, הועדה לתשתיות לאומיות ורכבת ישראל.

באר אופקים בתצ"א
משנות ה-2000
(מקור: קק"ל)

4.ה.2 מבט אל הבאר מאתר המצד המקורי

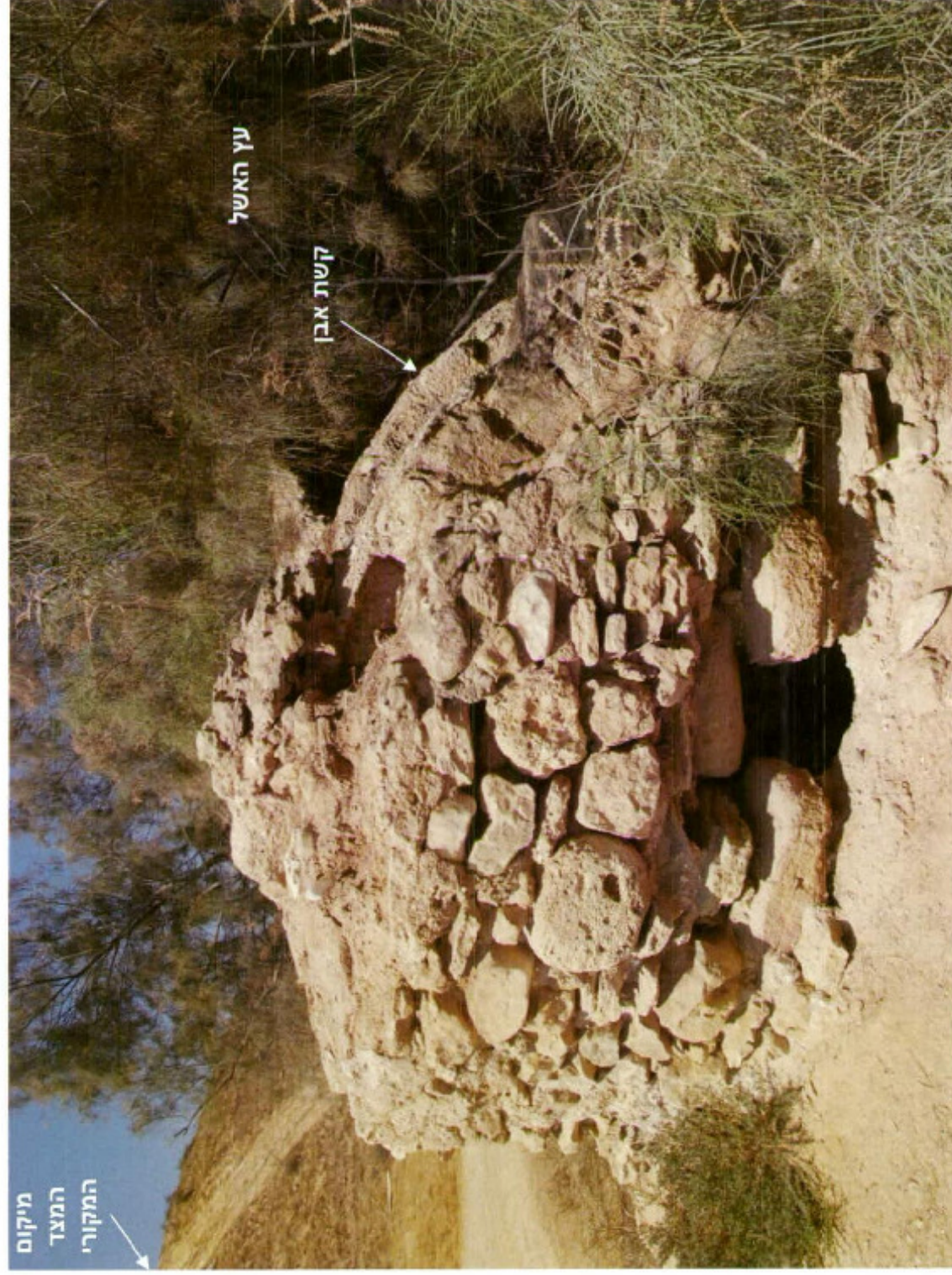
מבט מכיוון מערב. הקירות מתפוררים

פרט מוגדל של הבאר

פרט בניה
לבור נוסף

4.ה.3. חזית מזרחית. ברקע עץ האשל

4.ה.4. פנים הבאר והקשתות המדורגות

4.ה.5. פרטי קשתות אבן

4.ה.6. טקסטורת אבן אלמוג

